

Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyümede Nedensellik İlişkisi

The Causality Relationship in Participation Banking and Economic Growth

Muhammet Fatih VURAL^{1*}

Dündar KÖK²

¹ Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, mfatihvural25@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0652-4951>

² Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi- İşletme Bölümü, dkkok@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5250-3369>

* Yazışılan Yazar/Corresponding author

Makale Geliş/Received: 13.05.2022

Makale Kabul/Accepted: 15.06.2022

Araştırma Makalesi / Research Paper

Öz

Çalışmanın amacı, Türkiye'deki katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimlerindeki payı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymaktır.

Bu amaçla, 2005Q1-2020Q1 dönemini içeren çeyrek periyotluk katılım ve geleneksel bankacılık kredi hacimleri ile Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla verileri kapsamında oluşturulan veri setinin tanımsal istatistikleri araştırma döneminde yapısal kırılmaların varlığını gösterdiğinden, ilk olarak serilere Bai-Perron Yapısal Kırılma testi uygulanmış, ardından test aracılığıyla belirlenen iki anlamlı kırılmaya bağlı olarak, ikili kırılmaları dikkate alan Lee-Strazicich Birim Kök Testi gerçekleştirilmiş, son olarak uygulanan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimleri içindeki payından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ekonomik Büyüme, Katılım Bankacılığı, Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

JEL kodları: G20, G21, C22.

Abstract

The aim of the study is to reveal the causality relationship between the share of participation banking loan volumes in traditional banking loan volumes and economic growth in Turkey.

For this purpose, since the descriptive statistics of the data set created within the scope of the quarterly participation and traditional banking loan volumes and Gross Domestic Product data for the period 2005Q1-2020Q1 show the existence of structural breaks during the research period, the Bai-Perron Structural Break test was first applied to the series, and then the series was tested. Depending on the two significant breaks determined, the Lee-Strazicich Unit Root Test, which takes into account the binary breaks, was carried out, and according to the results of the last applied Toda-Yamamoto causality test, a one-way causality relationship from the share of participation banking loan volumes in traditional banking loan volumes to economic growth was determined.

Keywords: Economic Growth, Participation Banking, Toda-Yamamoto Causality Analysis

JEL codes: G20, G21, C22.

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme srecinin önemli yapı taşlarından biri olan finansal sistemler, büyümenin belli bir düzeye ulaşması ve devamı için gerekli finansmanın hangi kaynaklardan ve hangi aracı kurumlar vasıtasıyla sağlanacağı yönünde ülke ekonomisini yönlendiren, düşük maliyetli, verimli ve etkin uygulamaların çerçevesini oluşturan temel yapılardan biridir.

Bu bağlamda 11. Kalkınma Planı'nda Türkiye'nin ekonomik ve verimli büyümesi ile sürecin etkin şekilde desteklenmesi için gereken politikalar; finansal sektörün reel sektörü finansmanında etkinliğin ve finansal ürün çeşitliliğinin artırılması, finansal sektördeki kurumların ve araçların çeşitliliği ve etkinliğinin desteklenmesi, fintek ekosisteminin geliştirelmesi ve finansal okuryazarlığının artırılması şeklinde özetlenmiştir (SBB, 2018). Ülkelerin büyüme dinamiklerine bakıldığında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin büyük ölçüde bankacılık sektörü merkezinde geliştireği görülmektedir. Katılım bankacılığının, çizilen bu stratejik çerçevede gerek kurumsal gerek araçsal olarak sisteme sağlayacağı potansiyel katkı, günümüz faizsiz bankacılık faaliyetlerinin küresel ve Türkiye lçeğinde ulaştireği büyüklüklerden görülebilir.

Faizsiz bankacılık faaliyetlerinin günümüz finansal sistemlerine dahil olma sürecinin başladireği 1970'li yıllardan bu yana, hızlı endüstrileşme nedeniyle ülkelerin sürekli artan enerji talebini karşılamak yoluyla büyük tutarlarda sermaye sahibi olan petrol ihracatçısı Körfez lkelerinin birikimlerini faizsiz şekilde değerlendirmek istemeleri ile daha da ivme kazanan faizsiz bankacılık faaliyetleri, günümüz dünyasında 2,44 Trilyon Dolarlık bir büyüklüğe ulaşmışken (TKBB, 2021a), Türkiye'de faaliyet gösteren 6 katılım bankasının konsolide olmayan toplam aktif büyüklüğü ise aynı dönemde 437,1 Milyar TL'ye ulaşmıştır (TKBB,2021b).

Gerek 2001'de yaşanan bankacılık krizi, gerek 2008 küresel ekonomik kriz, finansal piyasaların, özelde bankacılık uygulamalarının ekonomik büyümeyle sıkı ilişkisini ortaya koyan net örneklerdir; 2001 bankacılık krizinin yaşandireği dönemde büyüme oranının negatif %9.5 düzeyinde gerçekteşmesi (Ay ve Karaçr, 2006), kriz sonrası uygulamaya başlanan ve etkileri 2005 yılına kadar süren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla ulaşılan 6,2'lik pozitif büyüme ivmesi (Levent, 2020), 2008-2009 küresel finansal kriz döneminde gerçekteşen sırasıyla 0,7 ve 4,8 oranında küçülme ve hemen ardından alınan tedbirlerle 2010'da %9,2 düzeyinde kaydedilen büyüme hızları (TÜİK, 2021), bir yönüyle ekonomik büyüme ile bankacılık faaliyetlerinin etkileşimini gösteren kayda değer istatistiklerdendir.

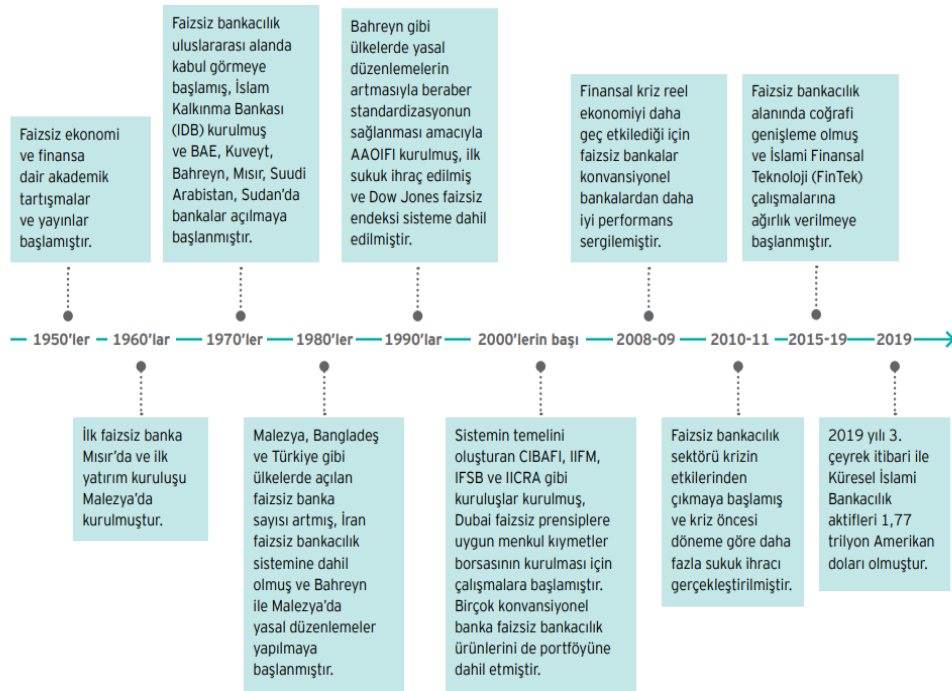
Bu çalışmada katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık sisteminin ekonomik büyüme ile etkileşim düzeyinin hangi boyutlarda gerçekteştireği temel sorusu etrafında, Türkiye'de katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimlerindeki payı ile ekonomik büyüme göstergesi olarak belirlenen üretim yöntemiyle hesaplanmış Gayrisafi Yurt İçi Hasıla verileri dikkate alınarak, ekonometrik açından kredi hacimlerindeki değişimin ekonomik büyümeye ne yönde katkı sağladireği katılım bankacılığı yönüyle değerlendirilecektir.

2. GÜNCEL İSTATİSTİKLER IŞIĞINDA TÜRKİYE VE DÜNYA'DA KATILIM BANKACILIĞININ YAPISAL GELİŞİMİ

1976'da, Suudi Arabistan devletinin o dönemki başkanı Kral Faysal'ın yönlendirmesi ile Birinci İslam İktisadı kongresi düzenlenerek 200'ün üzerinde iktisatçı ve fıkıh âliminin bir araya gelmesi sağlanmış, bu girişim İslam iktisadı ekolünün geliştirilmesi adına yüzlerce makale bildiri ve akademik çalışma ortaya konulmasına vesile olunmuştur (Zaim, 2006:108-109).

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve finansal taleplerinin IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla karşılandığı uluslararası finansal çevrede, akademide başlatılan bu yöndeki çalışmalar olumlu karşılanmış, İslam ülkelerinin kendi içinde finansal süreç ve ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla bir finansal kurum girişimi desteklenmiş, bu kapsamda Dünya Bankası örneğine benzer büyük ölçekli bölgesel banka kurulmasına yönelik yapılan çalışmalar hızlanmış ve 1975'te Cidde merkezli kurulan İslam Kalkınma Bankası (İKB) 1976'da faaliyetlerine başlamıştır. İslam Kalkınma Bankası altyapı ve kalkınma projelerinin fonlanması bağlamında İslam ülkelerinin ekonomik ve finansal birimlerine verdiği desteklerle üye ülkelerin altyapı hizmetlerinin sağlanmasında önemli roller üstlenmiştir (Erdoğan, 2011).

Şekil 1'de faizsiz bankacılığın küresel ölçekte kronolojik serüveni görülmektedir.

Şekil 1: Faizsiz Bankacılığın Küresel Serüveni

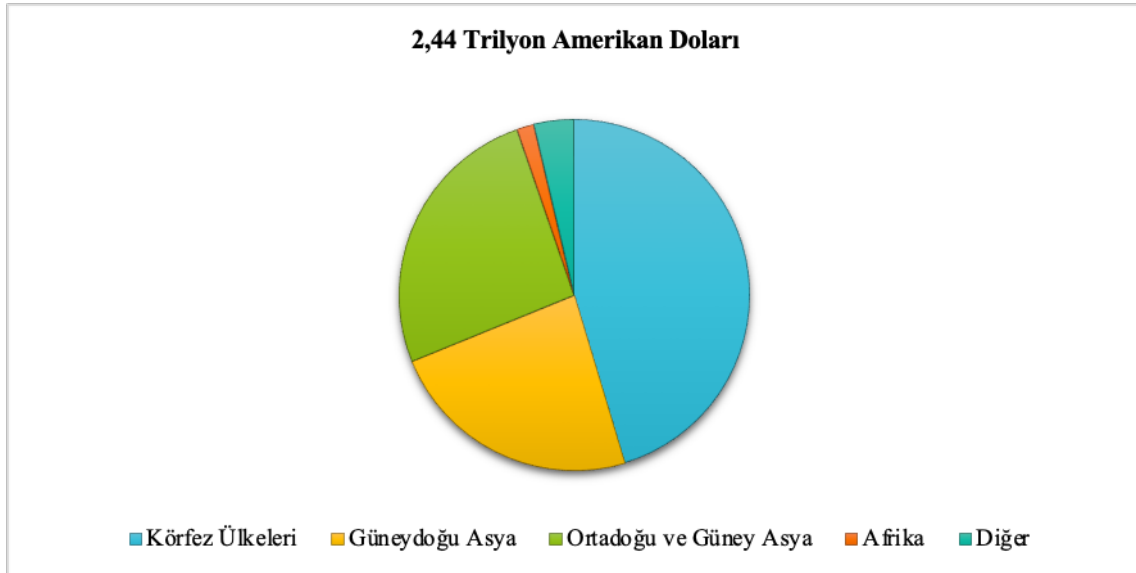
Kaynak: TKBB,2021a

Faizsiz bankacılığın küresel ölçekte kronolojik serüveni, 1950'lerde faizsiz ekonomi ve finans merkezli akademik tartışmalar ve yayınlarla başlamıştır. 1960'larda Mısır'da ilk faizsiz banka ve Malezya'da ilk yatırım kuruluşu kurulmuş, 1970'lerde uluslararası alanda faizsiz bankacılık kabul görmeye başlamış, devamında İslam Kalkınma Bankası (IDB) kurulmuş ve BAE, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan ve Sudan'da katılım bankaları açılmıştır. 1980'lere gelindiğinde Türkiye başta olmak üzere Malezya ve Bangladeş'te de İslami bankacılık kuruluş sayıları artış göstermiştir. Ardından İran İslami bankacılık sistemine dâhil olmuş, Bahreyn ve Malezya'da bu alanda yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Süreç içinde İslami bankacılık sisteminin standardizasyonunu sağlamak için 1990'da İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) kurulmuştur.

2000'lere gelindiğinde İslami finans sisteminin kurumsal temelini İslami Bankalar ve Finans Kurumları Genel Konseyi (CIBAFI), Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM), İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB), Uluslararası İslami Uzlaşma ve Tahkim Merkezi (IICRA) aracılığıyla yapılanmaya devam ettiği görülmektedir. 2008 ve 2009 kriz döneminde ise yaşanan krizin özellikle reel ekonomiyi daha geç etkilemesi nedeniyle faizsiz bankalar geleneksel bankalardan daha iyi performans göstermiştir.

Krizden çıkış yılları olarak nitelendirilebilecek 2010-2011 yıllarında faizsiz bankacılık sektörü kendisini hızlıca toparlamış, örneğin kriz öncesi döneme göre küresel ölçekte faizsiz finansal araçlardan sukuk ihracında kayda değer artışlar dikkat çekmiştir. 2019 yılı üçüncü çeyrek dönem itibariyle küresel ölçekte İslami bankacılık aktifleri 1,77 Trilyon Amerikan doları olmuş ve 2019 yılsonu itibariyle 2,44 Trilyon Amerikan Dolarına ulaşmıştır (TKBB, 2021a: 10).

Şekil 2'de Faizsiz finans sektörünün Dünya'daki bölgesel dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 2: Küresel Faizsiz Finans Sektörü Bölgesel Dağılımı

Kaynak: TKBB,2021a

Şekil 2’de görüldüğü üzere faizsiz finans sektöründe Körfez ülkeleri %45,4 ile en fazla paya sahip ülkeler grubunu oluşturmaktadır. Körfez ülkelerini %25,9 ile Ortadoğu ve Güney Asya ülkeleri, ardından %23,5 ile Güneydoğu Asya ülkeleri takip etmektedir. Türkiye ise %3,7 ile gösterilen diğer grubunda yer almaktadır.

2019’da küresel faizsiz bankacılık aktif büyüklüğü, sukuk, İslami fonlar ve tekafül değerlerinin toplamı; 2018 yılına (2,2 Trilyon Dolar) kıyasla %11,4 oranında büyüme göstermiş olup 2,44 Trilyon Dolar’a ulaşmıştır. Küresel ekonomik ortamda bulunan belirsizlikler ve finansal piyasalardaki negatif atmosfere rağmen küresel faizsiz finans sektöründe yaşanan bu gelişim, özellikle İslami sermaye piyasası araçlarının ve katılım bankacılığı araçlarının katkısı ile mümkün olmuştur.

Faizsiz finans sektöründe İslami fonlar, hem sayı hem fon değeri bazında önemli bir payı oluşturmaktadır. Tablo 1’de küresel faizsiz finans sektörü fonlarında bölgesel ve araçsal dağılım görülmektedir.

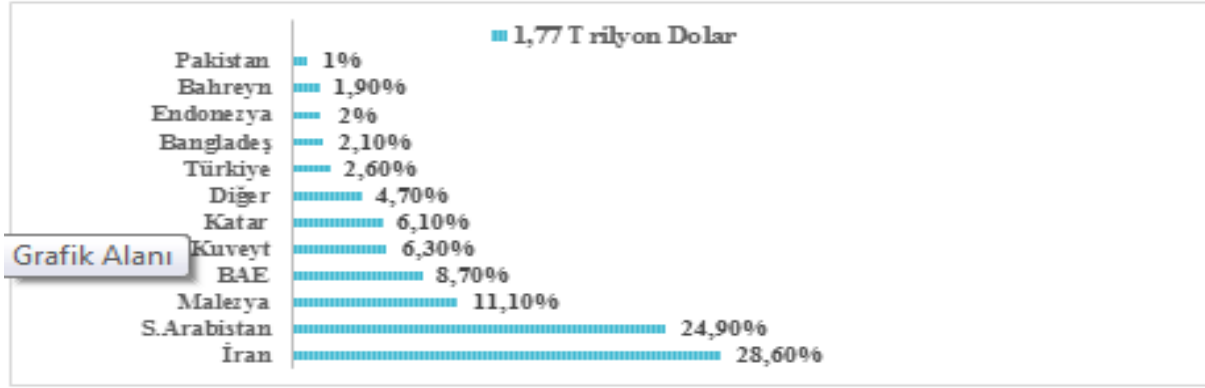
Tablo 1. Küresel Faizsiz Finans Sektörü Bölge ve Finansal Araç Dağılımı, 2019 (\$ Milyar)

Bölge	Bankacılık Aktifleri	Sukuk	İslami Fonlar	Tekafül	Toplam
Körfez Ülkeleri	854	204,5	36,4	11,7	1.106,6
Güneydoğu Asya	240,5	303,3	26,7	3,0	573,5
Ortadoğu ve Güney Asya	584,3	19,1	16,5	11,4	631,3
Afrika	33,9	1,8	1,6	0,6	37,9
Diğer	53,1	14,7	21,1	0,4	89,3
Toplam	1.765,8	543,4	102,3	27,1	2.438,6

Kaynak: TKBB.2021a I. Sukuk ve İslami Fon verileri 2019 yılı değerleridir. İslami Bankacılık Aktif büyüklükleri 2019 yılı 3. Çeyrek, Tekafül değerleri ise 2018 yılına aittir. II. Türkiye, Diğer bölge kategorisinde yer almaktadır.

Tablo 1’e göre 2018’de 67,1 Milyar Dolar olan fon değeri ve 1.489 olan fon sayısı, 2019’da 102,3 Milyar Dolar fon değeri ve 1.545 fon sayısına ulaşmıştır. Çoğunlukla Ortadoğu ve Güney Asya, Güneydoğu Asya ve Körfez ülkelerinde faizsiz bankacılık araçlarından sadece Tekafül kurumu sayısının 353’e ulaştığı bilinmektedir. Körfez ülkeleri 2018’de 11,7 Milyar Dolarlık ve %43’lük payı ile küresel bazda en çok Tekafül kullanan bölge olmuştur. Sukuk’da ise 303,3 Milyar Dolar ile Güneydoğu Asya ülkeleri küresel ölçekte en fazla Sukuk ihraç eden bölge olmuştur. (TKBB, 2021a)

Şekil 3’te İslami bankacılık aktiflerinin ülkelere göre küresel dağılımı görülmektedir.

Şekil 3. İslami Bankacılık Aktiflerinin Ükelere Göre Küresel Dağılımı (3Ç, 2019)

Kaynak: TKBB,2021a verileri kullanılarak düzenlenmiştir.

Şekil 3'e göre küresel ölçekte sahip olunan katılım bankacılığı aktifleri oranı bazında İran %28,60 ile en büyük pay sahibidir. İran'ı %24,90 ile Suudi Arabistan takip etmiştir. Türkiye ise %2,6'lık oranla katılım bankacılığı aktifler toplamında küresel ölçekte 7. Sırada yer almıştır. 2018 yılının 2.çeyreğinde 1,57 Trilyon Dolar büyüklüğe ulaşan küresel faizsiz bankacılık aktifleri toplamı, 2019'da 1,77 Trilyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu dikkat çeken artışın altında yatan sebeplerden en önemlisi, Körfez Ülkelerindeki sistem kurucularının ülkelerindeki rekabeti artırmak, istikrarlı ve kalıcı fonları çekmek amacıyla faizsiz finans şirketlerini birleştirmeleridir. (TKBB, 2021a).

Türkiye'de faizsiz bankacılık sürecinin başlangıcı sayılan Özel Finans Kurumları'nın (ÖFK) faaliyete başlamasına ilham kaynağı, 1975'de, Türkiye'de yaşayan yerli halkın ve yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının ellerindeki birikimlerini faizsiz koşullarda, verimlilik, karlılık anlayışı çerçevesinde birleştirerek sanayiye aktarmak amacıyla kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'dır (DESİYAB) (Kalaycı, 2013: 55). Bu gelişme, 1983'de, 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile İslami koşullara uygun "Özel Finans Kurumları" ismi ile faizsiz bankacılık faaliyetlerine izin verilmesiyle devam etmiş, Özel Finans Kuruluşu statüsünde şirketler kurulmaya başlamıştır (Zaim, 2005: 213).

Ülkemizde faizsiz bankacılık işlemleri 2005'de yeni bir boyut kazanmış, 19/10/2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda yapılan yeni düzenleme ile asıl görevi Özel Cari Hesap ve Kar-Zarara katılma hesapları aracılığıyla fon toplamak ve toplanan fonları ekonomiye kazandırmak amacıyla kredi kullandırmak olan bu kurumlara "Özel Finans Kurumu" yerine "Katılım Bankası" adı verilmesi kararlaştırılmıştır (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3).

Katılım bankaları, geleneksel bankalar ve kalkınma bankalarına bir alternatif olarak ülkemizde faaliyet gösterdiği yaklaşık 40 yıllık süreçte, özellikle yastık altı atıl fonların ülke ekonomisine katılması ve piyasaların canlı tutulmasında önemli roller üstlenmiştir.

Katılım bankaları ülkemizde 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizlerden sonra fon toplama oranlarında yarı yarıya bir kayıp yaşasa da kendi iç dinamikleri sayesinde ekonomik krizin olumsuz etkilerinden kurtulmayı başarmıştır. Bankaların kapanması veya iflas etmesinin ekonomiye çok büyük yükler bindirdiğinin birçok kez tecrübe edildiği ülkemizde, katılım bankaları, ekonomiye en zor dönemlerde dahi katkı sunmayı başarabilmiş kuruluşlar olarak ön plana çıkmıştır (TKBB, 2015).

Katılım bankalarının ülkemizdeki işleyişine yönelik hesap ve işlem türleri Şekil 4'de görülmektedir.

Şekil 4. Katılım Bankalarında Hesap ve İşlem Türleri

Katılım bankaları gerçek veya tüzel kişilerin ellerinde bulundurdukları tasarrufları toplama fonksiyonunu gerçekleştirirken, işlemlerini “cari hesaplar” ve “katılma hesapları” ayırımında gerçekleştirmektedir (Alkış, 2018). Cari hesaplar bireysel veya ticari müşteriler için açılan, müşterilerin istediği zaman yatırdıkları fonları tamamen veya kısmen geri çekebildiği ve yatırdıkları fon karşılığında herhangi bir gelir elde etmediği hesaplardır. Geleneksel bankacılık sisteminde bulunan vadesiz hesapların benzeri işleyişe sahip cari hesap yöntemi, katılım bankalarının topladıkları fonların %20’lik kısmını oluşturmaktadır (Yanpar, 2015). Katılım bankaları cari hesaplara yatırılan fonları kendi mülkiyetine geçirerek ticari faaliyetlerinde kullanırken, hesap sahiplerine faiz veya herhangi bir ad altında bir bedel ödemedikleri gibi, aksine bazı durumlarda verilecek hizmet karşılığında ücret alabilmekte, karşılığında ise yatırılan fonları garanti etmektedir. Katılım bankasının elindeki fonları kullanmak için fon sahiplerinden izin alması gerekmediği gibi, cari hesaplara yatırılan bu fonların kullanımından zarar edilmesi durumunda fon sahipleri bu zarardan etkilenmemektedir (Fidancı, 2011).

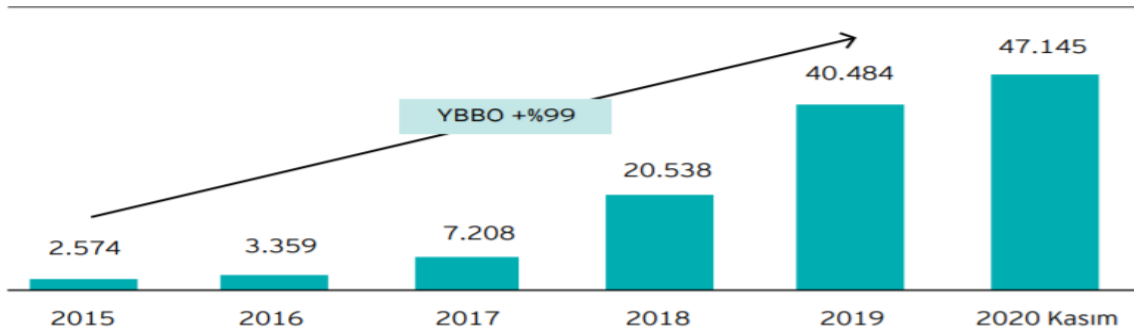
Cari hesaplar, temelinde koruma ve saklama amaçlı bir sözleşme olan Vedia Sözleşmesi ile İslami ilkeler doğrultusunda izin verilen tek nakit borç verme sistemi olan Karz-ı Hasen Sözleşmeleri olarak adlandırılan iki temel yaklaşım esasında işletilmektedir. Vedia sözleşmesine göre bankalar, müşteriler tarafından kendilerine teslim edilen paraları tüm riskleri üzerine almak şartıyla istediği gibi kullanabilmekte, müşteri ile banka arasında yapılan sözleşme gereği müşteri yatırdığı fonun kullanılmasını kabul etmiş olmaktadır. Bankanın batması halinde vedia kabul edilmiş cari hesap sahipleri, hesapların tasfiyesinde diğer alacaklılara göre öncelikli olarak tanımlanmaktadır. Karz-ı Hasen yaklaşımı ise borç veren tarafın menfaatine hiçbir durumun söz konusu olmadığı, yoksulların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla düzenlenen sözleşmelerdir (Yanpar, 2015).

Katılım bankacılığı kapsamında işletilen “katılma hesabı” ise, bankaya yatırılan fonun borç değil sermaye olarak tanımlandığı ve bu sermayenin banka tarafından işletildiği ilkesine dayanan bir diğer hesap türüdür. Banka katılma hesabındaki fonu sadece İslami kriterlere göre meşru sayılan ve faizsiz alanlarda kullanmak durumundadır. Banka katılma hesabına fon yatıran yatırımcıya kesin olarak kâr taahhüdünde bulunamadığı gibi zarar ihtimalini de bildirmek zorundadır (TKBB, 2015).

Katılma hesapları, bir tarafın sermayesini diğer tarafın yatırım tecrübesi, emek ve bilgisini ortaya koyduğu, sözleşme neticesinde ortaya çıkan kârın paylaşıldığı ancak zararı sadece sermaye sahibinin yüklediği “Mudaraba” ile, yine iki veya daha fazla kişinin ortaya koydukları emek veya sermaye ile oluşturdukları ortaklık üzerinden karın ve zararın da aynı ortaklık oranına göre paylaşıldığı “Muşaraka” sözleşmeleri temelinde yürütülmektedir (Yanpar,2015; Alkış,2018).

Katılım bankacılığı sisteminde ayrıca bir işlem türü de olan mudaraba ve muşaraka yanında, uzun vadeli bir finansal araç olarak kullanılan, menkul ve gayrimenkul varlıkların kiraya verilmek suretiyle kullandırılması işlemi içeren İcara, günümüzde çoğunlukla inşaat, gemi inşası gibi büyük projelerde kullanılan, üreticiye belli bir ürünü üretmesi için sipariş verilmesini içeren özellikli sözleşmelerden İstisna, özellikleri belirlenerek ileri zamanda üretilecek malın banka tarafından peşin olarak üretilmeden alınması işlemi içeren Selem ve proje geliştirmek veya yeniden bir yatırım projesinin fon ihtiyacını karşılamak için kullanılan bir İslami sermaye piyasası aracı olan Sukuk araçlarının da kullanıldığı görülmektedir (Aktepe, 2010; Yanpar, 2015; Yıldız, 2017).

Şekil 5’te faizsiz finansal araçların gelişimine örnek olması açısından, bu araçlardan Türkiye’de yoğunlukla kullanılan Sukuk ihracının yıllar itibariyle seyri görülmektedir.

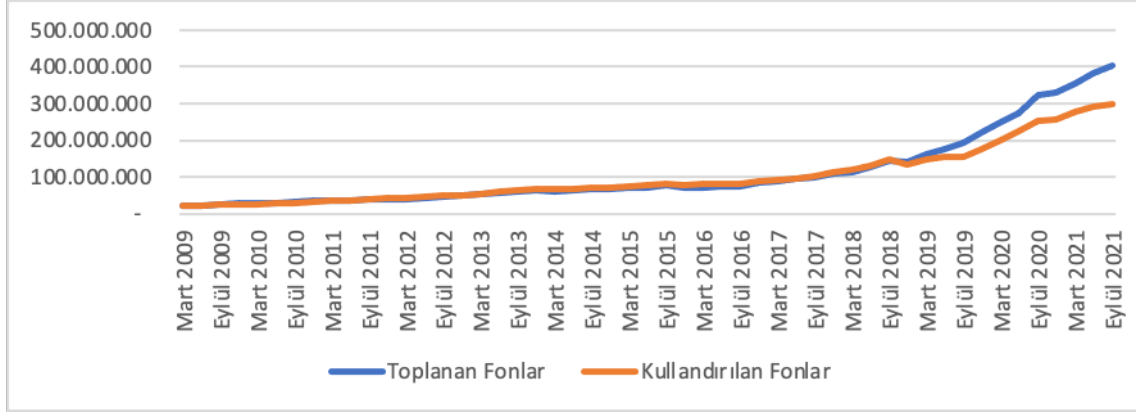
Şekil 5. Türkiye’de Yıllara Göre Sukuk İhracı (Milyon TL)

Kaynak: TKBB, 2021a

Şekil 5’te Sukuk ihracının 2015’te 2.574 Milyar TL’den 2020 Kasım sonu itibariyle 47.145 Milyar TL düzeyine ulaştığı görülmektedir. 2015 itibariyle hızlı bir ivme ile artan Sukuk ihracında, 2015-2019 dönemi Yıllık Birleşik Büyüme Oranı (YBBO) %99 olmuştur. Türkiye’deki katılım bankaları 2010’dan 2021’e kadar toplam 138 Milyar TL tutarında sukuk ihraç etmişlerdir. Ocak 2021 dönemindeki toplam sukuk ihraç hacmi ise 8.756 Milyon TL

düzeyinde gerçekleşmiştir. Buna ek olarak katılım bankaları, iştiraki olan varlık kiralama şirketleri üzerinden piyasaya 1.698 Milyon TL tutarında da fon sağlamıştır (TKBB, 2021a).

Şekil 6'da Türkiye'de katılım bankacılığının 2009-2021 döneminde topladığı ve kullandığı toplam fon miktarları görülmektedir.

Şekil 6. Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Tutarları 2009-2021 (Milyon TL)
Kaynak: TKBB,2021a

Şekil 6'ya göre katılım bankacılığı fon toplama ve kullandırma tutarlarının özellikle Mart 2019 sonrası belirgin bir yükseliş trendine girdiği görülmektedir. Üç kamu bankasının katılım bankacılığı alanında yaptıkları atılımların 2019'da başlayan bu yükselişin önemli sebeplerinden olduğu düşünülmektedir. Katılım bankacılığı kapsamında toplanan fon miktarının Eylül 2021'de 404 Milyon TL'ye, kullandırılan toplam fon tutarının ise 298 Milyon TL düzeyine ulaştığı, Şekil 6'dan gözlenebilecek bir başka önemli istatistiktir.

Tablo 2'de bizim araştırmamızın da örneklemini oluşturan 2005-2020 dönemi katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık aktif büyüklükleri görülmektedir.

Tablo 1. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Aktif Gelişimi (Milyon TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Büyüme	Bankacılık sektörü	Sektördeki payı
2005	9,945	-	405,915	2,44%
2006	13,729	38,05%	498,587	2,75%
2007	19,435	41,55%	580,607	3,35%
2008	25,769	32,50%	731,640	3,52%
2009	33,628	30,50%	833,968	4,03%
2010	43,339	28,88%	1,006,672	4,31%
2011	56,076	29,39%	1,217,711	4,61%
2012	70,279	25,33%	1,370,614	5,13%
2013	70,279	36,72%	1,732,413	5,55%
2014	104,319	8,56%	1,994,329	5,23%

2015	120,253	15,27%	2,357,453	5,10%
2016	132,874	10,50%	2,730,942	4,87%
2017	160,136	20,51%	3,257,819	4,91%
2018	206,931	29,22%	3,867,426	5,35%
2019	284,450	37,46%	4,491,708	6,33%
2020	437,092	53,75%	6,107,832	7,20%

Kaynak: BDDK verilerinden düzenlenmiştir.

Tablo 2'ye göre Türkiye'de katılım bankacılığının 2005-2020 döneminde hızlı bir ivme ile büyüdüğü görülmektedir. Katılım bankacılığı 2020'de bir önceki yıla göre %53 büyürken, aynı dönemde kredilerde %25, katılım fonlarında ise %57 artış gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının 2005'den itibaren sürekli bir büyüme trendi izlemesine rağmen 2013'de ABD ve Avro bölgesinde meydana gelen ekonomik darboğazlardan dönemselsel olarak katılım bankaları da olumsuz etkilenmiş, sonraki dönemlerde azalarak artmaya devam eden trend, 2020 Aralık ayında bankacılık sektöründe katılım bankacılığı payının %7,20'lik bir seviyeye yükselmesi ile sonuçlanmıştır. Katılım bankacılığı payının bankacılık sektöründeki payının artışıında, bu dönemde Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım gibi kamu bankalarının da katılım bankacılık sektörüne girmesinin önemli etkisi vardır.

Tablo 3'te çalışmamızın örneklem dönemini oluşturan 2005-2020 döneminde katılım bankacılığında kaydedilen şube ve personel gelişimi gösterilmektedir.

Tablo 2. Türkiye'de Katılım Bankaları şube ve Personel Sayısı (2005-2020)

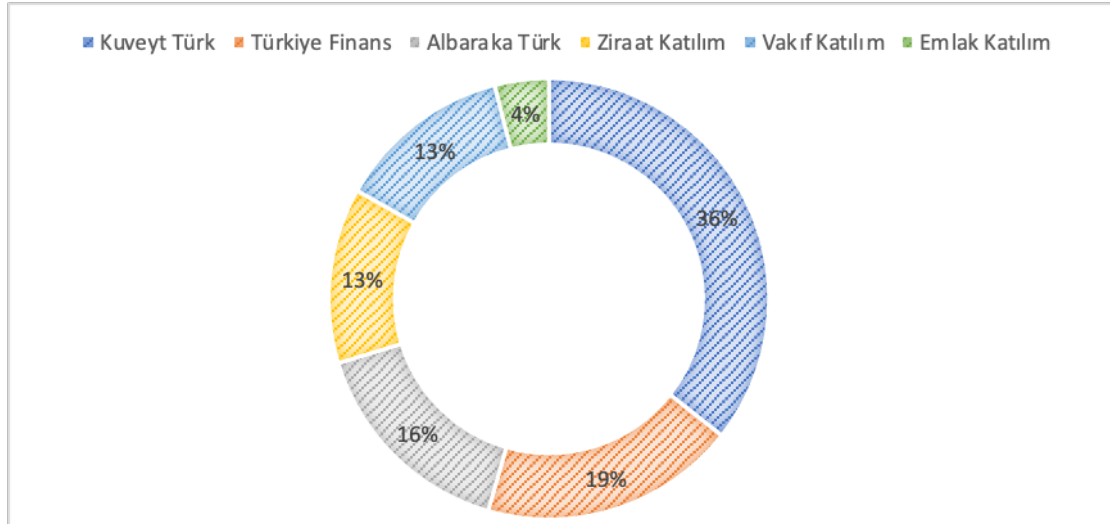
Yıllar	şube Sayısı	Büyüme (%)	Personel Sayısı	Büyüme (%)
2005	290	14	5,740	20
2006	355	22	7,114	24
2007	422	19	9,215	30
2008	530	26	11,022	20
2009	569	6	11,802	7
2010	607	7	12.677	7
2011	685	13	13.851	9
2012	828	21	15.356	11
2013	966	17	16.763	9
2014	990	2	16.270	-3,1
2015	1080	9	16.554	1,7
2016	959	-11,2	14.467	-12,6

2017	1032	8	15.029	3,9
2018	1122	8,7	15.654	4,2
2019	1179	5.1	16.040	2,5
2020	1254	6	16,838	4,95

Kaynak: TKBB,2021a ve BDDK verilerinden düzenlenmiştir.

Tablo 3'e göre 2020 Aralık itibari ile 1254 şube ile faaliyetlerine devam eden katılım bankalarının şube sayıları 2005'den itibaren sürekli artış göstermekle birlikte, TMSF tarafından Fetö-terör örgütünün himayesinde bulunan Bank Asya'ya el konulması, mobil bankacılık ile internet bankacılığının hızlı artışı nedenlerinden, 2016 sonrası şube sayılarında %11.30 oranında bir daralma gözlenmiştir Aralık 2020 itibariyle yaklaşık 17.000 personele iş imkânı sağlayan söz konusu bankalar, personel sayısında ilk kez 2015'de kayda değer bir daralmaya gitmiş ve yaklaşık %13 oranında bir gerileme kaydetmiş, Aralık 2020 itibariyle ise 16.838 personel sayısına ulaşan katılım bankaları, bu süreçte istihdamda önemli rol oynamıştır. Bir önceki yıla göre personel büyüme hızı yaklaşık iki katına çıkan katılım bankalarında, Covid-19 salgını ile birlikte hemen bütün sektörlerde gözlenen istihdam azaltıcı politikaların aksine %5'e varan artışlarla personel istihdamına devam edilmiş, şubeleşmede de 2020 Aralık ayı itibariyle %6'lık büyüme kaydederek büyümesini sürdürmüştür.

Şekil 7'de Türkiye'deki katılım bankalarının pazar payları görülmektedir.

Şekil 7. Türkiye'de Katılım Bankalarının Pazar Payları, 2020

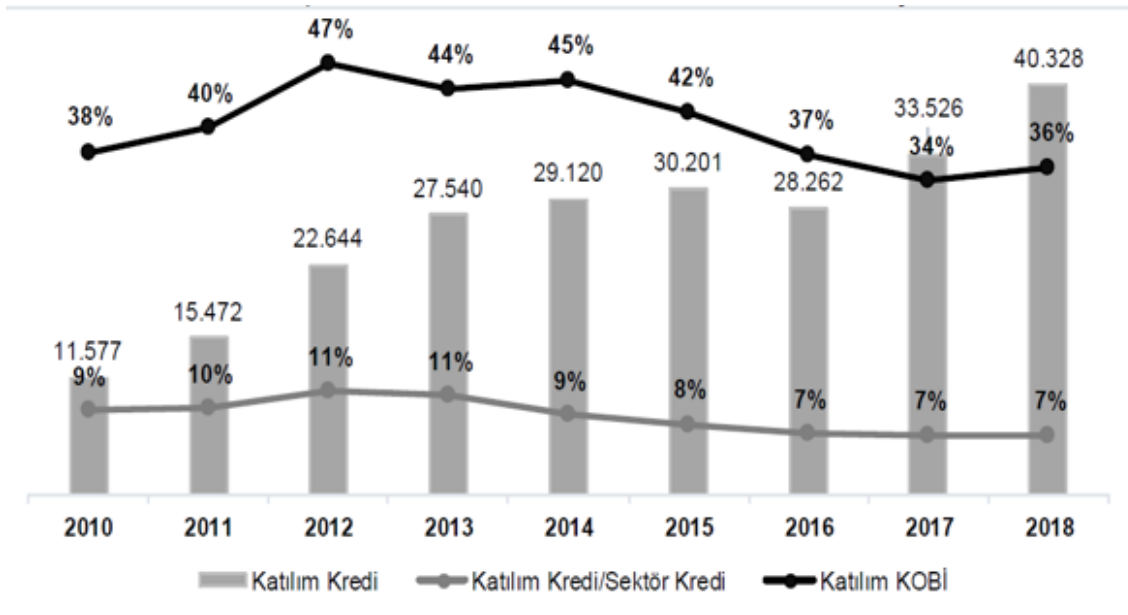
Kaynak: TKBB, 2021a

Şekil 7'ye göre Türkiye'de halen 6 katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan pazar payı en yüksek banka %36'lık pay ile Kuveyt Türk Katılım bankasıdır. Devamında

%19 pay ile Türkiye Finans, %16 pay ile Albaraka Türk, %13'erlik pay ile Ziraat ve Vakıf Katılım Bankaları ve % 4 pay ile Emlak Katılım Bankası sıralanmaktadır.

Katılım Bankaları müşterilerden elde ettikleri mevduatlarının neredeyse tamamını üretim ve ticarete dayalı olarak reel sektörde faaliyet gösteren firmaların kullanımına arz etmektedir. Faizsizlik ilkesi gereği müşterinin kredibilitesi yerine finanse edilecek projenin değerine ve karlılığına odaklanarak, küçük girişimcilerin üretimine fırsat yaratıp ekonomik büyümeye bu yolla da katkı sağlamaktadır (El-Galfy ve Khiyar, 2012'den akt. Arslan ve Bayraktar, 2020). İslami finans sektörünün güçlü olduğu ekonomilerde, bu konuda özelliği stratejilerin geliştirildiği de bilinmektedir. Örneğin Endonezya'da 2019 yılı Mayıs ayında KOBİ'leri ve dijital ekonomiyi geliştirmeye odaklı 4 ana stratejiye sahip 2019-24 İslam Ekonomisi Master Planı yayınlanmış, bu çerçevede, Endonezya Ulusal İslami Finans Komitesi de İslami mikrofinans kurumları için gelişim yol haritası hazırlamaktadır (TKBB,2021a).

Türkiye'de işletmelerin %99'unu, tarım dışı istihdamın %78'ini ve toplam üretimin yaklaşık %45'ini oluşturan KOBİ'lerin ekonomiye katkıları azımsanmayacak düzeydedir (Yüksel, 2011: 15). Bu yönüyle, katılım bankalarının ekonomiye katkısı büyük olan KOBİ'lere sağladığı finansmanın boyutları Şekil 8'de görülmektedir.

Şekil 8. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Kredilerinde Katılım Bankalarının Payı

Kaynak: BDDK, 2019 Raporlarına Göre Hazırlanmıştır.

Şekil 8'e göre katılım bankaları 2010 itibariyle kredilerin %38'ini KOBİ'lere tahsis etmiştir. Katılım bankalarının kredi miktarlarının toplam payı sektörde ortalama %5 iken bu oranın KOBİ'lerde %9 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

Bu temel istatistik bilgileri ışığında genel bir değerlendirme yapıldığında, katılım bankacılığına yönelik olarak Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi (2015-2025)'de ifade edilen, Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu (2021-2025)'de de güncelliğini

koruyan, Türk bankacılık sektöründe %15'lik pazar payına ulaşma hedefinin (TKBB, 2021a), süreç içinde gerçekleşme olasılığının yüksek olduğu, dolayısıyla planlanan süreçte söz konusu istatistiklerin gelişerek devam edeceği düşünülmektedir.

3. KATILIM BANKACILIĞI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YÖNELİK LİTERATÜR BULGULARI

Literatürde, katılım bankacılığının da içinde bulunduğu ekosistemi çevreleyen finansal sistemlerle ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkiye farklı araştırma tekniği, örneklem ve periyotlarda odaklanan çalışmalarda, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olmakla birlikte, finansal gelişmenin ekonomik büyüme için tek başına yeterli olmadığı ve gelir seviyesi düşük olan ülkelerde ekonomik büyüme ile ilişkinin dikkate değer düzeylerde olmadığı (Hassan v.d., 2011); emekten sonra ekonomik büyümeye en çok katkı sağlayan faktör olarak finansal gelişmenin ekonomik büyümeyle karşılıklı nedensellik ilişkisi barındırdığı (Shan ve Jianhong, 2006) raporlanmıştır.

Finansal sistemin spesifik alanlarından katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analize dönük ampirik çalışmaların, son yıllarda özellikle faizsiz finans sektörünün gelişme gösterdiği ülke örneğinde sayıca artış gösterdiği görülmektedir.

Bu çalışmalardan Malezya özelinde yapılan iki çalışmada, İslami bankacılığın ekonomik büyüme üzerine olumlu etkisinin olduğu (Furqani ve Mulyayn, 2009) ve kısa ve uzun vadede İslami finans ile ekonomik büyüme arasında eş bütünleşik ilişki bulunduğu (Kassim, 2016); İran ve Endonezya örneğinde katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönem ilişkinin var olduğu (Farahani ve Sadr, 2012); Malezya, Endonezya, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Mısır, Kuveyt, Katar ve Yemen ülkelerini kapsayan örnekte, ekonomik büyüme ile katılım bankacılığı arasında kısa ve uzun dönem ilişki bulunduğu ve uzun dönem ilişkinin kısa dönem ilişkiden daha güçlü olduğu (Farahani ve Dastan, 2013); Asya ülkeleri örneğinde İslami bankacılık ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin var olduğu (Tajardoon v.d., 2013); Katar örneğinde katılım bankacılığının gelişimi ekonomik büyüme arasında ilişkisi olduğu (Tabash ve Dhankar, 2014) ve son olarak Pakistan örneğinde yapılan çalışmada katılım bankacılığı ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu (Kalim v.d., 2016) saptanmıştır.

Bunun yanında katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar Türkiye'de de azımsanmayacak sayıda.

Bu çalışmalardan Çonkar v.d.(2017), bankacılık sistemi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensel ilişki; Koçak (2018), katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü; Kutlu ve Karamustafa (2019), ekonomik büyüme ile katılım bankaları arasında uzun dönemli bir ilişki olmamakla birlikte mevduat bankaları ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü; Bilman (2020), doğrusal olmayan yöntemler aracılığıyla çift yönlü nedensel ilişki bulgularına ulaşmışlardır.

Buna ek olarak Işık (2014), uzun dönemde katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğu, ek olarak kısa dönemde, katılım bankacılığı mevduatlarından hem ekonomik büyümeye hem de katılım bankası kredilerine doğru tek yönlü nedensel ilişkinin varlığına yönelik bulgulara ulaşmış, Bozkurt v.d., (2020), katılım bankacılık sisteminin, ekonomiyi

olumlu yönde etkilediği fakat geleneksel bankacılığın ekonomi üzerinde aksi bir etkisinin bulunduğu yönünde bulgular bildirmişlerdir. Çeşitli yönlerde nedensel ilişki raporlanan bu çalışmaların aksine katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensel ilişkiye rastlanmayan çalışmalar da mevcuttur (Bektaş ve Baykuş, 2020; Bozik, 2018).

Özetle Türkiye'de katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme ilişkisine yönelik nedensel boyutun, çalışma periyotları, değişken seçimi ve/veya tercih edilen araştırma tekniklerine bağlı olarak farklılaştığı görülmektedir.

4. KATILIM BANKACILIĞI VE EKONOMİK BÜYÜMEDE NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında, önceki başlıklarda çizilen istatistik  ereve ve yapılan literatür taramasına bağlı olarak, Türkiye'de katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiye yönelik analizlere yer verilecektir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkinin Türkiye  leğinde ortaya konulmasıdır. Bu amaçla çalışmanın uygulama kısmı, Türkiye'deki katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimleri içindeki payının, ekonomik büyüme göstergelerinden GSYH'nin öngörülebilirliğini destekleyecek bilgi taşıyıp taşımadığının tespiti temelinde kurgulanmıştır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmada Türkiye'de katılım bankacılığı kredi hacimleri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi, katılım bankacılığını temsilen 2005Q1-2020Q1 dönemi katılım ve geleneksel bankacılık kredi hacimlerinin birbirine oranı (KK/GK) ile ekonomik büyümeyi temsilen 2009 bazlı üretim yöntemiyle hesaplanan cari fiyatlarla Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYH) verileri, mevsimsellikten arındırılarak logaritmik formuyla araştırma kapsamına dâhil edilmiştir (LOGGSYH_d11).

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi, Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi ve Toda-Yamamoto Nedensellik Testi kullanılmıştır. Kullanılan tekniklere ilişkin  zet bilgi aşağıdaki gibidir.

4.3.1. Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi

Araştırmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı değinileceği üzere, kullanılan değişkenlerin grafiklerinin çoklu yapısal kırılmaların var olabileceğine işaret etmesi nedeniyle araştırmanın yöntemsel sürecinde Bai-Peron Yapısal Kırılma Testleri'nden yararlanılmıştır. Söz konusu teste ilişkin teknik açıklamalar alt başlıkta görülmektedir.

Bu testin en önemli özelliği, kırılma zamanının belirsiz olduğu durumlarda, özelden genele tüm kırılmaların tutarlı biçimde belirlenebilmesidir. Bahsi geçen yapısal kırılma testinde En Küçük Kareler yönteminden yola çıkılarak elde edilen doğrusal regresyon modelinin bilinmeyenlerinin tespit edilmesi için, m sayıdaki kırılmada, m+1 rejime sahip regresyon modeli aşağıda gösterilmektedir:

$$y_t = \dot{x}_t\beta + \dot{z}_t\delta_1 + \varepsilon_t \quad t = 1, \dots, T_1 \quad (\text{Denklem 1})$$

$$y_t = \dot{x}_t\beta + \dot{z}_t\delta_2 + \varepsilon_t \quad t = T_1 + 1, \dots, T_1 \quad (\text{Denklem 2})$$

$$y_t = \dot{x}_t\beta + \dot{z}_t\delta_j + \varepsilon_t \quad t = T_{j-1} + 1, \dots, T_j \quad j = 1, \dots, m \quad (\text{Denklem 3})$$

Denklem 3'te bulunan, $\overline{\dot{x}_t p} \times 1$ boyutlu değişken vektörü, ve $\overline{\dot{z}_t}$ de $\overline{q} \times 1$ boyutlu bağımsız değişkene, denklemde bulunan β ve $\overline{\delta}_i$ katsayıları vektörünü, $\overline{\varepsilon_t}$ 'de saf hata terimini, $T_0=0$ ve $T_{m+1}=T$ olmak üzere, T_1, T_2, \dots, T_m belirsiz kırılma noktalarını temsil etmektedirler. Bai-Peron çoklu yapısal kırılma testinde elde edilmek istenen temel çıktı, T sayıdaki gözlemin, y_t, x_t ve z_t ' nin değerlerinin bilindiği varsayılarak, bilinmeyen regresyon katsayıları ile kırılma tarihlerinin birlikte tahmin edilebilmesidir. Bu testte bütün örneklemin kullanılması, β 'nın varyasyonlara maruz kalmaması açısından etkili test edilebilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla yöntem, örneklemin tamamının kullanılmasından ötürü kısmi bir yapısal değişim metodunu içermektedir.

Çoklu yapısal kırılma testinde, kırılma sayılarının tespiti amacıyla üç değişik test önerilmiştir (Bai-Perron, 2003). Bu testler;

- ✓ Kırılma yoktur sıfır hipotezine karşı, alternatif hipotezin k kadar kırılma vardır şeklinde tanımlandığı $SupF_T(k)$ istatistiği,
- ✓ Kırılma yoktur sıfır hipotezine karşı, alternatif hipotezin en fazla M ($1 \leq m \leq M$) kadar bilinmeyen kırılmanın var olduğu şeklinde tanımlanan UD_{max} ve WD_{max} çift maksimum testleri
- ✓ Sıfır hipotezin \overline{l} , alternatif hipotezin $\overline{l} + 1$ kırılma şeklinde ortaya koyulduğu ardışık (sequential) $supF_T(I+1 / I)$ testidir.

Seride kaç adet kırılma olduğunun belirlenmesi için bu üç testin beraber uygulanması önerilmiş, yapılacak testte genelden özele doğru bir yol izleneceği, öncelikle $SupF_T(k)$ ve UD_{max} ve WD_{max} istatistiklerinin anlamlı çıkması durumunda en az bir kırılmanın var olduğu sonucuna varılacağı, daha fazla kırılmanın bulunması için $SupF_T(I + 1/I)$ test istatistiğinin uygulanması gereği belirtilmiştir (Bai ve Peron, 1998,2003). Ek olarak, Bai-Peron (2003), çoklu kırılma testi için model boyutunun tercih edilmesinde Bayesyen Bilgi Kriteri (BIC), Schwarz kriterinin düzenlemiş hali olan LWZ kriteri ve ardışık $supF_T(I + 1 / I)$ testini temel alan ardışık (sequential) model seçme kriterlerinin benimsenmesini önermiştir.

4.3.2. Lee-Strazicich Birim Kök Testi

Araştırmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı değinileceği üzere, kullanılan değişkenlerin grafiklerinden hareketle gerçekleştirilen Bai-Peron Yapısal Kırılma Testi bulguları, serilerin istatistik açıdan anlamlı iki kırılmaya sahip olduğunu göstermesi nedeniyle, birim kök

analizlerinde ikili kırılmaları dikkate alan Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi prosedürü izlenmiştir. İlgili teste ilişkin teknik ayrıntı bu alt başlıkta verilmiştir.

Lee-Strazicich (LM) birim kök testinde sıfır hipotezi, 'yapısal kırılma ile birlikte birim köklü' şeklinde ifade edilir (Lee ve Strazicich, 2003). Bu testte Lagrange-Multiplier (LM) tipi test stratejisi uygulanır. ADF tipi yapısal kırılmalara izin veren birim kök testleri yerine LM tipi stratejisinin tercih edilmesinin sebebi ADF birim kök testlerinin yol açtığı sahte reddetme sorununun önüne geçmektir (Lee ve Strazicich, 2003:2). LM birim kök testleri sıfır hipotezi altında da kırılmalara izin vermektedir (Lee ve Strazicich, 2003). Lee-Strazicich birim kök testinde kullanılan yöntem aşağıda gösterildiği gibidir:

$$Y_{i,t} = \delta' Z_t + e_t \quad e_t = \beta e_{t-1} + \varepsilon_t \quad (\text{Denklem 4})$$

Denklem 4'te, z_t ($Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}]$) dışsal değişkenler vektörü temsil ederken, $\varepsilon_t \approx iid N(0, \sigma^2)$ özelliğini gösteren kalıntıları veya saf hata terimidir. D_{it} ve DT_{it} , ($i=1,2$) gölge değişkenleri örneklemdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$Z = [1, t, D_{it}, DT_{it}]', \quad i=1,2 \quad D_{it} = \begin{cases} 1, & t \geq TB_i + 1 \\ 0, & \text{diğer durumlar} \end{cases} \quad (\text{Denklem 5})$$

$$Z = [1, t, D_{it}, DT_{it}, DT_{it}]', \quad i = 1,2 \quad D_{it} = \begin{cases} 1, & t - TB_i, t \\ 0, & \text{diğer durumlar} \end{cases} \quad (\text{Denklem 6})$$

Denklem (5) ve Denklem (6)'te TB_i , kırılma tarihini temsil etmektedir. Denklem (6), eğer düzeyde tek kırılma varsa Model A, düzeyde iki kırılma varsa Model AA, düzeyde ve trendde tek kırılma varsa Model C, düzeyde ve trendde iki kırılma varsa Model CC şeklinde isimlendirilir. LM birim kök test istatistiğine ulaşmak için (7) numaralı Denklem kullanılmıştır (Lee ve Strazicich, 2003).

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi S_{t-1} + \sum_{i=1}^k y_i \Delta S_{t-i} + u_t \quad (\text{Denklem 7})$$

Aynı zamanda iki kırılma noktasını belirlerken $\lambda_i = TB_i/T, i = 1,2$ eşitliği kullanılır. Formülde T , gözlem sayılarının toplamını ifade eder. Lee-Strazicich birim kök testinde test istatistiğinin minimum değerinde kırılma tarihlerini belirlenir. Tarihler belirlenirken izlenen metot $\overline{LM}_\tau = \inf_\lambda \tau(\lambda)$ şeklinde ifade edilir. Bu metotta $\overline{\tau} = t - \text{istatistiğidir}$.

4.3.3. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Geleneksel Granger (1969) prosedürüne göre nedensellik analizi yapılırken serilerin durağan olması gerekmektedir. Toda-Yamamoto nedensellik testinde ise seriler durağanlık derecesine duyarlı olmadan analiz için kullanılabilir. Toda-Yamamoto nedensellik testinin,

geleneksel Granger nedensellik testine göre avantajlarından bir diğeri, serilerin farkı alınarak durağanlaştırılması durumunda kaybolacak eşbütünleşme bilgisinin de analizde dikkate alınabilmesidir.

Toda-Yamamoto (1995) testinin uygulanması için öncelikle bir Vektör Otoregresif (VAR) modelin oluşturulması ve gecikme uzunluğunun (p) tespitinin yapılması gereklidir. Sonrasında gecikme uzunluğu olarak belirlenen (p)'ye en yüksek bütünleşme derecesini sembolize eden d_{max} terimi eklenir. Bahsi geçen değerlerin bilinmesi, oluşturulan modelin daha doğru tahmin edilmesini sağlar ve veri kaybını engeller. Bu sayede serilerin düzey değerinde daha başarılı çıktılar ortaya konulmasına imkân tanınmış olur (Toda ve Yamamoto, 1995:225-250).

Testte kullanılan model aşağıdaki şekildedir:

$$Y_t = \varphi + \sum_{i=1}^{\rho+d_{max}} a_{1i}Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho+d_{max}} a_{2i}X_{t-1} + \mu_{1t} \quad (\text{Denklem 8})$$

(8) Nolu denklemin boş hipotezi: " H_0 : X Y' nin Granger nedeni değildir" şeklinde iken alternatif hipotez, " H_1 : X Y' nin Granger nedenidir." şeklinde kurgulanmaktadır.

$$X_t = \varphi + \sum_{i=1}^{\rho+d_{max}} \beta_{1i}X_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho+d_{max}} \beta_{2i}Y_{t-1} + \mu_{1t} \quad (\text{Denklem 9})$$

(9) Nolu denklemin boş hipotezi " H_0 : Y X' in Granger nedeni değildir." şeklinde iken alternatif hipotez, " H_1 : Y X' in Granger nedenidir" şeklinde kurgulanmaktadır.

4.4. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde kullanılan verilerin tanımsal istatistiklerine değinilerek, yapılan test ve analiz bulgularına yer verilecektir.

4.4.1. Değişkenlere İlişkin Tanımsal İstatistikler

Kullanılan değişkenlere ait tanımsal istatistikler aşağıdaki Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

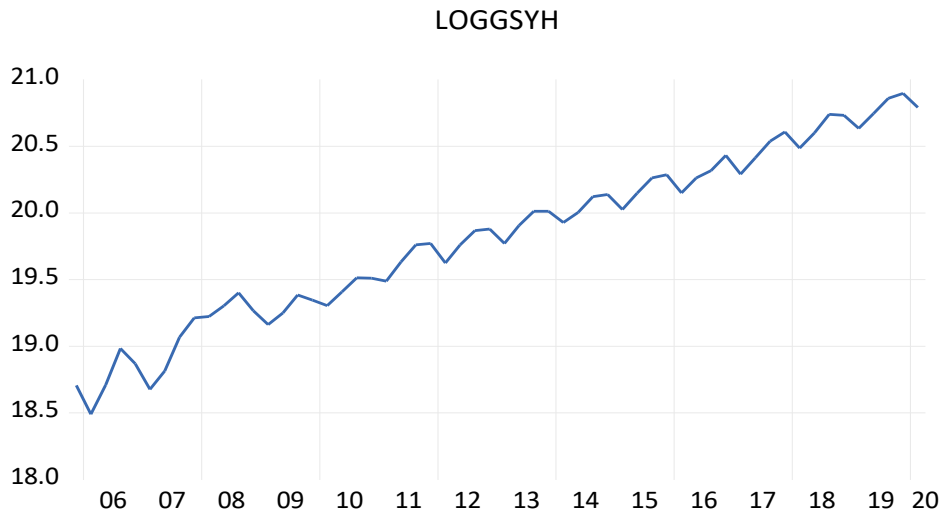
Tablo 4. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	GSYH	GK	KK	KK/GK
İstatistik Kriterler				
Ortalama	48.900.000.000	91.000.000.000	40.060.287	0.035
Medyan	42.700.000.000	69.200.000.000	11.860.191	0.050
Maksimum	119.000.000.000	235.000.000.000	15.900.000.000	0.070

Minimum	10.700.000.000	12.100.000.000	2.269.842	0.009
Std.Sap.	29.400.000.000	67.900.000.000	4.5224939	0.023
Skewness(Çarpıklık)	0.745	0.573	0.888	0.018
Kurtosis (Basıklık)	2.538	1.987	2.370	1.132
Jarque-Bera	5.881	5.656	8.582	8.431
Olasılık Değerleri	0.052	0.059	0.013688	0.014762
Gözlem Sayısı	58	58	58	58

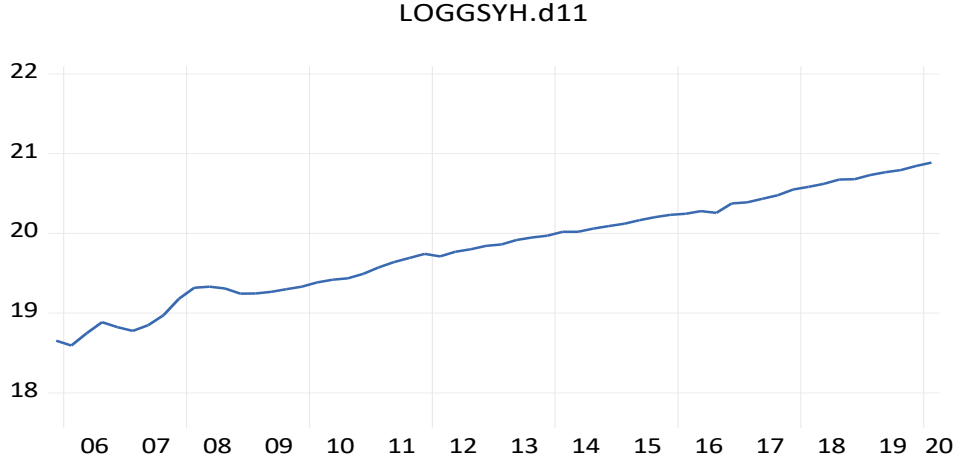
Tablo 4'te verilerin ortalama, medyan, maksimum, minimum, standart sapma, Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) değerlerine göre GSYH ortalama değerinin 48 Milyar Dokuz Yüz Milyon TL, maksimum değerin 1.19000000000 TL, minimum değerin 10.700.000.000 TL, standart sapma değerinin 29.400.000.000 TL, çarpıklık değerinin 0.745, basıklık değerinin 2.538 ve Jarque-Bera değerinin görünen 5.881 istatistiğine göre, GSYH serisinin %10 anlamlılık düzeyinde normal dağılmadığı görülmektedir. Geleneksel bankacılık verilerine bakıldığında ortalama değerin 91 Milyar TL, maksimum değerin 235.000.000.000 TL, minimum değerin 12.100.000.000 TL, standart sapma değerinin 67.900.000.000 TL, çarpıklık değerinin 0.573, basıklık değerinin 1.987 ve Jarque-Bera değeri olarak görülen 5.656 istatistiğine göre, GK serisinin %10 önem düzeyinde normal dağılmadığı görülmektedir. Katılım bankacılık verilerinin ortalama değerinin 40 Milyon 60 Bin 287 TL, maksimum değerin 15.900.000.000 TL, minimum değerin 2.269.842 TL, standart sapma değerinin 45.224.939 TL, çarpıklık değerinin 0.888, basıklık değerinin 2.370 ve Jarque-Bera değeri olan 8.582 istatistiğine bağlı olarak KK serisinin %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde normal dağılmadığı görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 9'da GSYH'nin logaritmik düzey grafiği görülmektedir.

Şekil 1. GSYH Logaritmik Veri Grafiği

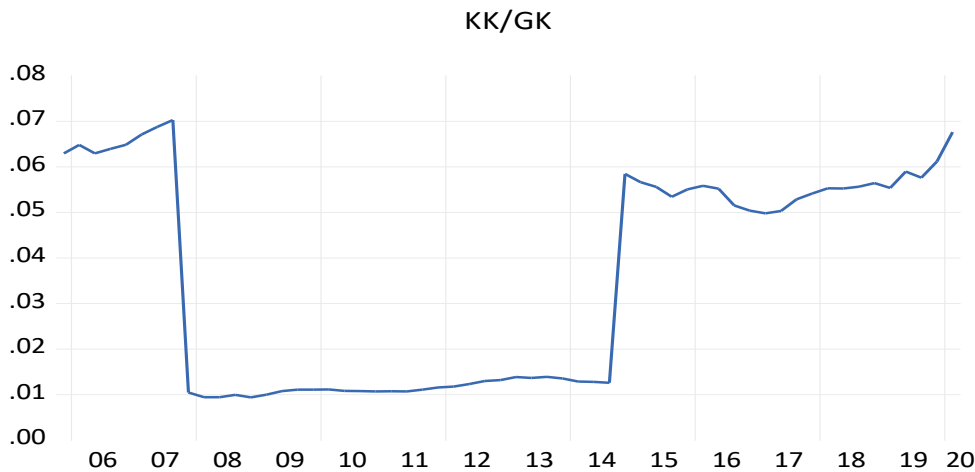
Şekil 9'a göre GSYH serisinin, çalışmamızın analiz dönemi olan 2005-2020 periyodunda yükselen bir trend ve mevsimsellik içerdiği görülmektedir. Bu nedenle seri analize mevsimsellikten arındırılmış şekilde dahil edilmiş olup, serinin dönüştürülmüş grafiği Şekil 10'da sunulmuştur.

Şekil 2. Mevsimsel Logaritmik Düzeltilmiş GSYH Veri Grafiği

Analize dâhil edilen logaritmik serinin mevsimsel düzeltilmiş değerlerinde 2007Q1 ve 2008Q3 döneminde geçerli olan, görsel olarak da gözlemlenebilen kırılmalar görülmektedir. Ayrıca serinin belirli düzeyde trend içerdiği de görülmektedir.

Şekil 11'de katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimlerine oranı grafiksel olarak gösterilmektedir.

Şekil 3. KK/GK Veri Grafiği

Şekil 11'e göre serinin 2007Q2 ile 2014Q4 çeyrek dönem değerleri düzeyinde kırılmalar görülmektedir. Hem GSYH hem de KK/GK değişkenlerinde birden fazla dönemde kırılma

gözlemlendiğinden, kırılma dönemlerinin tespit edilmesi amacıyla serilere Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi uygulanmış ve sonuçları bir alt başlıkta tartışılmıştır.

4.4.2. Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi Bulguları

GSYH Serisinde çoklu kırılma yapısı gözlemlendiği için kırılma sayısını belirlemek amacıyla yapılan Bai-Perron testi bulguları aşağıdaki Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi Bulguları (GSYH)

Değişken	Katsayı	Std.Sapma	t İstatistiği	Olasılık
1.Kırılma Dönemi: 2005Q4-2006Q4; 5 Gözlem				
C	18.74157	0.056728	330.3753	0.0001
2.Kırılma Dönemi: 2007Q1-2008Q2; 6 Gözlem				
C	19.07133	0.122681	155.4546	0.0001
3.Kırılma Dönemi:2008Q3-2020Q1; 47 Gözlem				
C	20.03021	0.141148	141.9093	0.0001

Tablo 5'te, sonuçları gösterilen, GSYH serisindeki kırılma zamanlarını tespit amacıyla yapılan Bai-Perron test bulgularına göre, ilgili dönemde GSYH serisinde 3 kırılma dönemi tespit edilmiştir. Bu kırılma dönemleri; 5 gözlemi kapsayan 2005Q4-2006Q4, 6 gözlemi kapsayan 2007Q1-2008Q2 ve 47 gözlem içeren 2008Q3-2020Q1 gözlemlenmiştir. Buna göre daha önce Şekil 10'da görseli sunulan 2007Q1 ve 2008Q3 dönemlerindeki kırılmaların istatistik açıdan da anlamlı olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 6'da, katılım bankacılığı verilerinin geleneksel bankacılık verilerine oranından elde edilen KK/GK serisinin kırılma dönemlerini tespit etmek için yapılan Bai-Perron test sonuçları verilmiştir.

Tablo 6. Bai-Perron Yapısal Kırılma Test Bulguları (KK/GK)

Değişken	Katsayı	Std.Sapma	t-İstatistiği	Olasılık
1.Kırılma Dönemi: 2005Q4-2007Q1-6 Gözlem				
C	0.064443	0.000778	82.82043	0.0001

2.Kırılma Dönemi: 2007Q2-2014Q3-30 Gözlem				
C	0.015413	0.002307	6.682097	0.0001
3.Kırılma Dönemi: 2014Q4-2020Q1-22 Gözlem				
C	0.055576	0.007368	7.542650	0.0001

Tablo 6'da görülen KK/GK serisinin kırılma zamanlarını belirlemek için yapılan Bai-Perron testi sonuçlarına göre: 6 Gözlem içeren 2005Q4-2007Q1 ilk kırılma dönemi 30 gözlem içeren 2007Q2-2014Q3 2.kırılma dönemi ve son olarak 30 gözlem içeren 2014Q4-2020Q1 dönemi de 3. Kırılma dönemi olarak tespit edilmiştir. Buna göre KK/GK serisi 2005-2020 döneminde 3 kırılma dönemine ve 2 kırılma sayısına sahiptir.

4.4.3. Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Bulguları

Elde ettiğimiz bulgulara göre hem GSYH serisinde hem de KK/GK serisinde istatistiksel açıdan anlamlı 2 kırılmanın olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle serilerdeki ikili kırılmaları dikkate alarak birim kök testi yapılmasına imkân veren Lee-Strazicich (LS) birim kök testi gerçekleştirilmiştir. KK/GK serisine yapılan LS birim kök testi bulguları aşağıdaki Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 73. Lee-Strazicich Birim Kök Testi Bulguları (KK/GK)

Model	Gecikme Uzunluğu	Kırılma Tarihi	Min. İstatistiği	Test	Kritik t Değeri	Önem Düzeyleri
C	1	2007Q2-2014Q4	-6.038375		-7.00400 -6.18500 -5.82800	%1 %5 %10

Tablo 7'deki LS birim kök test sonuçlarına göre kırılma dönemleri olarak belirlenen 2007Q2-2014Q4 periyodu için %1 ve %5 önem düzeylerinde KK/GK serisinin birim kök içerdiği, dolayısıyla serinin durağan olmadığı, %10 önem düzeyinde ise birim kök içermediği başka bir deyişle durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Logaritmik ve mevsimsellikten arındırılmış GSYH serisi için LS bulguları ise Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Lee-Stratichic Birim Kök Testi Bulguları (GSYH)

Model	Gecikme Uzunluğu	Kırılma Tarihi	Min. İstatistiği	Test	Kritik t Değerisi	nem Düzeyleri
C	1	2007Q1-2008Q3	-6.438359		-6.75000 -6.10800 -5.77900	%1 %5 %10

Logaritmik ve mevsimsellikten arındırılmış GSYH serisi için yapılan LS birim kök testi sonucunda elde edilen bulgulara göre %1 ve %5 önem düzeyinde serinin birim kök içerdiği yani durağan olmadığı, %10 önem düzeyinde ise birim kök içermediği yani durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

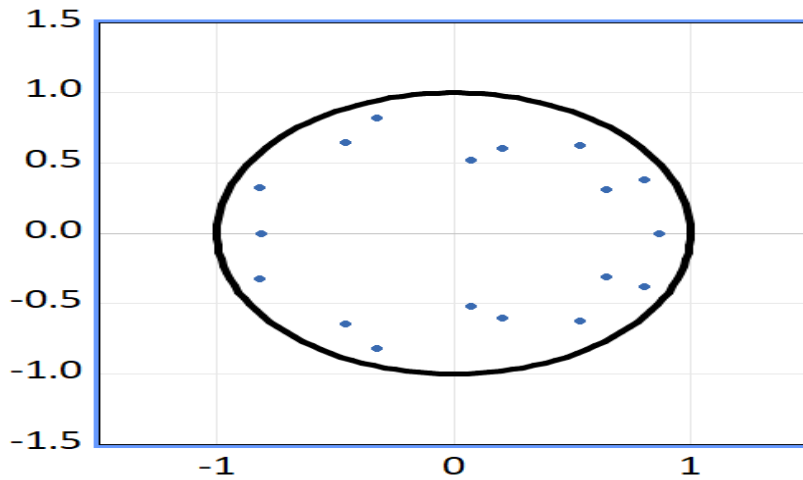
Çalışmanın bu aşamasında her iki serinin yapısal kırılmalı birim kök testi bulguları %1, %5 ve %10 önem düzeyinde farklılaştığından, serilerin birim kök bilgisine dayanmadan nedensellik analizine imkân veren Toda-Yomamoto Nedensellik testinin yapılmasına karar verilmiştir.

4.4.4. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

Toda-Yamamoto nedensellik testleri, serilerin birim kök bilgisine dayanmaksızın nedensellik analizi yapılmasına imkân vermektedir. Nitekim alışmamızda kullanılan GSYH ve KK/GK serilerinin yapısal kırılmalı birim kök testi bulguları, önem düzeyleri bağlamında karmaşık sonuçlar içerdiğinden, çalışmanın bu aşamasında Toda-Yamamoto Nedensellik analizi tercih edilmiştir.

Testin uygulanma sürecinde, öncelikle belirlenen VAR modeli için uygun gecikme sayısının dokuz olduğu bilgisine ulaşılmış ve belirlenen VAR(1,9) modelinin istikrar koşulu ve oto korelasyon testi bilgileri sırasıyla Şekil 12 ve Tablo 9'da gösterilmiştir. Uygulanan nedensellik testinin özelliği nedeniyle uygun gecikme sayısının 1 fazla gecikmesi olan onuncu gecikme terimi VAR (1,9) modeline dışsal değişken olarak dâhil edilmiştir.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 4. VAR (1,9) Modeli İstikrar Koşulu

Elden edilen bulgulara göre VAR(1,9) modelinin istikrar koşulunu sağladığı görülmektedir. Şekil 12'ye göre AR polinomu ters kökleri birim çemberin içinde yer almaktadır. Dolayısıyla VAR(1,9) modeli istikrar koşulunu sağlamaktadır.

Ek olarak seçilen VAR(1,9) modelinin otokorelasyon test bulguları ise Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 4. VAR(1,9) Modeli Otokorelasyon Testi Bulguları

Gecikme Uzunluğu	LM-İstatistiği	Olasılık
1	2.384136	0.6655
2	5.561807	0.2343
3	3.972547	0.4097
4	1.335857	0.8552
5	6.335754	0.1754
6	1.551072	0.8176
7	12.00361	0.0173
8	3.915350	0.4176
9	7.539436	0.1100
10	5.139698	0.2733

Tablo 9'da görüldüğü gibi VAR(1,9) modelinin, 10 gecikmelik periyotta 7.gözlem dışında otokorelasyon sorunu içermediği tespit edilmiştir. Araştırmamızın analiz periyodu çeyreklik verilerden oluştuğundan ilk 4 gecikmede otokorelasyon bulgusuna rastlanılmaması, sağlıklı bir analiz için yeterli kabul edilmiş, analizde fazla veri kaybı oluşmaması için 7'inci gecikmede görülen otokorelasyon bulgusu ihmal edilmiştir.

Toda-Yamamoto nedensellik testinin uygulanması sürecinde serilerin eş bütünleşme bilgilerini de içeren d_{max} terimini temsilen, değişkenlerin bir fazla gecikme değeri, VAR(1,9) modeline dışsal değişken olarak onuncu gecikme değerleri bağlamında dahil edilmiş, bu şekilde ulaşılan Toda-Yamamoto nedensellik bulguları aşığıdaki Tablo 10'da raporlanmıştır.

Tablo 5. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

Bağımlı Değişken: LOGGSYH-D11			
	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
KK-GK	18.40025	9	0.03308

Tümü	18.40025	9	0.03308
Bağımlı Değişken: KK-GK			
	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
LOGSHYD11	2.808667	9	0.9714
Tümü	2.808667	9	0.9714

Tablo 10'a göre katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimleri içindeki payından ekonomik büyümeye doğru %5 önem düzeyinde anlamlı ve tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Bu temel bulguya göre katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimleri içindeki payı gözlenerek, ekonomik büyüme göstergelerinden GSYH değişkenine yönelik kestirimlerde bulunulabilir. Yani geçmiş dönem kredi hacim bilgilerine bakarak gelecek dönem GSYH büyüklüğünün ne yönde değişebileceği tahminlerinde bulunmak mümkündür. Literatür bulgularında yer verilen Işık (2014), Çonkar, Canbaz ve Arifoğlu (2017) ve Koçak (2018) çalışmalarının bulgularıyla bu çalışmadaki bulguların paralellik gösterdiği görülmektedir.

5. SONUÇ

Amacı katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin boyutunu ortaya koymak şeklinde belirlenen bu çalışmada, belirlenen amaç kapsamında katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimlerine oranından elde edilen veriler ile ekonomik büyümeyi temsil eden GSYH verileri, Toda-Yamamoto nedensellik testine tabi tutulmuştur. Değişkenlerin tanımsal istatistikleri incelendiğinde serilerde yapısal kırılmanın varlığı gözlemlendiğinden, bu veri yapısına uygun metodoloji takip edilerek serilere Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi uygulanmış, ardından test sonucunda elde edilen bulgulara göre serilerde 3 kırılma dönemi tespit edildiğinden, 2'li kırılmalara müsaade eden Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi uygulanmıştır. Son olarak, uygulanan bu test sonucunda ulaşılan bulgular referans alınarak Toda-Yamamoto nedensellik testi prosedürü takip edilmiştir. Yapılan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre katılım bankacılığın ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen tek yönlü nedensellik bulgusuna dayalı olarak, katılım bankacılığı kapsamında kullanılan krediler ile ekonomik büyüme arasında nedensel bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Buradan hareketle katılım bankacılığı sisteminin toplam bankacılık sistemi içerisindeki payının artmasının, politika yapıcılara ekonomik büyümeyi tahmin yönünde olumlu katkılar sunacağı çıkarımı yapılabilir. Söz konusu katkılardan ilki, toplumda faiz hassasiyeti ile hareket eden kesimlerin ellerinde bulundurduğu tasarrufların katılım bankacılığı aracılığı ile finansal sisteme dâhil edilmesi bağlamında oluşacaktır. Bu kapsamda atıl tasarrufların ekonomik sisteme katılması, ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir.

Öte yandan, katılım bankacılığının gerçek ekonomik veya ticari işlemlerle sabit olmayan faturalandırılmamış faaliyetlere fon sağlamıyor olması, kayıt dışı ekonominin oluşmasına engel olmada önemli faktörlerdendir.

Ayrıca katılım bankacılığının kredi kullandırmada kredinin asıl amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı bilgisine dönük, sistem içinde var olan denetim mekanizması, finansal piyasalarda bireysel ve kurumsal karar alma mekanizmalarını olumsuz etkileyen asimetrik enformasyon sorununu da azaltan bir faktördür. Kanımızca, asimetrik enformasyondan kaynaklanan “Ters Seçim” ve “Ahlaki Tehlike” gibi sorunların katılım bankacılığı bağlamında finansal sistemi iyileştirici yönü dikkate alınmaya değer önemli unsurlardandır.

Diğer yandan katılım bankalarının faizsizlik ilkesi gereği sabit gelir garantisi sunan bono, tahvil gibi faiz temelli borçlanma senetleri ile işlem yapmadığı bilinmektedir. Katılım bankacılığı kredi mekanizması, bu yönüyle, geleneksel bankacılık uygulamalarının aksine müşterinin kredibilitesine değil, finanse edilecek projenin değerine ve karlılığına odaklandığından, küçük girişimcilerin ekonomik üretimine fırsat yaratıp ekonomik büyümeye katkı sağlayabilmektedir.

Katılım bankaları reel piyasalara fon sağlamak ile birlikte, KOBİ'lerin finansal piyasalarda sürdürülebilir bir performans ortaya koymalarını sağlama potansiyeli de barındırmaktadır. Konu bu yönüyle değerlendirildiğinde, ticarete dayalı bir fonlama prensibiyle kurulan katılım bankacılığı sisteminin istihdama büyük oranda katkı sağladığı görülecektir. Katılım bankacılığı uygulamalarının kurumsal ve araçsal olarak yaygınlığı, özellikle islami fonlara sahip ülkelerin ve yatırımcıların dikkatini çekmekte, bu da yabancı yatırımların ülkemize yönlendirilmesinde etkin faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın temel bulgusu bu açıardan topluca değerlendirildiğinde; katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimlerine oranı arttıkça ülke ekonomisinin büyüme eğiliminin bundan olumlu yönde etkileneyeceği genel çıkarımında bulunulabilir. Gelecekte bu konuda yapılacak çalışmaların, ülkeler arası karşılaştırmaya imkan veren panel veri temelli yöntemlerle de sınanması konunun başka açıardan ve daha zengin bilgilerle ele alınmasına kapı aralayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktepe, İ. E. (2010), *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, İstanbul: Bilge Yayınları,
- Alkış, A. (2018). İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri, *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/3, 120-133.
- Arslan, M. F. ve Bayraktar, Y. (2020). Katılım Bankalarının Finansal Etkinlik Analizi ve Ekonomideki Yeri: Türkiye Deneyimi, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 6, 107-124
- Aslan, Ö. ve Küçükaksoy, İ., (2006). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama, *İstanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*, 4, 25-38.
- Ay, A. ve Karaçor, Z. (2006). 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, *Selçuk University Social Sciences Institute Journal*, 16, 67-86.

- Bai, J., ve Perron, P. (1998). Estimating and Testing Linear Models with Multiple Structural Changes, *Econometrica*, 66/1, 47.
- Bai, J., ve Perron, P. (2003). Computation and Analysis of Multiple Structural Change Models, *Journal of Applied Econometrics*, 18/1, 1-22.
- Bektaş, S., ve Baykuş. (2020), Seçilmiş Sektörel Krediler ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, 7/10, 244-258.
- Bilman, M. E. (2020). Türkiye’de İslami Bankacılık, Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Doğrusal Ve Doğrusal Olmayan Yöntemlerle Analizi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Sabri Orman Özel Sayısı*, 353-369.
- Bozık M. S. (2018). *Katılım ve Konvansiyonel Bankaların İktisadi Büyümeye Etkisi: Karşılaştırmalı Ampirik Analiz Türkiye Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bozkurt, M., Altıntaş, N., ve Yardımcıoğlu, F. (2020). Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 6/1, 95-114.
- Çonkar, M. K., Canbaz, M. F. ve Arifoğlu, A. (2017). “Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme ile İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, *AKÜ İİBF Dergisi*, 20/1, 1-11.
- El-Galfy, A., ve Khiyar, K. A. (2012). “Islamic Banking And Economic Growth: A Review”, *Journal Of Applied Business Research (Jabr)*, 28/5, 943-956.
- Erdoğan, D. (2011), *Katılım Bankacılığı ve Türk Ekonomisine Katkıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Farahani, Y. G. and Dastan, M. (2013). Analysis Of Islamic Banks’ Financing and Economic Growth: A Panel Cointegration Approach, *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 6/2, 156-172.
- Farahani, Y. G. and Sadr, S. M. (2012). Analysis of Islamic Bank's Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia, *Journal of Economic Cooperation and Development*, 33/4, 1-24.
- Fidancı H. A. (2011). *Katılım Bankalarının Türkiye’deki Gelişimi ve Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyet Üzerine Bir Araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Furqani H. and Mulyany R. (2009), Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia, *Journal of Economic Cooperation and Development*, 30/2, 59-57
- Granger, C. W. (1969). Investigating Causal Relations By Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica Journal of the Econometric Society*, 424-438.

- Hassan, M. K., Sanchez, B. and Yu, J. (2011). Financial Development and Economic Growth: New Evidence From Panel Data, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 51/1, 88-104.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9/19, 53-74.
- Kalim, R., Mushtaq, A., and Arshed, N. (2016). Islamic Banking and Economic Growth: Case of Pakistan, *Islamic Banking and Finance Review*, 3/1, 14-28.
- Koçak, E. (2018). İslami Finans ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51, 67-91.
- Kutlu, M. ve Karamustafa, O. (2019). Katılım Bankalarının Ekonomik Büyümede Rolü: Mevduat Bankaları İle Karşılaştırmalı Bir Analiz, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11/4, 3025-3034.
- Levent S. B. (2020). *Türkiye Ekonomisi Uluslararası İktisat Büyüme Ve Kalkınma İktisadi Doktrinler Tarihi*, Ankara: Pagem Akademi Yayıncılık,
- Lee, J., and Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test With Two Structural Breaks", *Review of Economics and Statistics*, 85/4, 1082-1089.
- SBB, (2018). On Birinci Kalkınma Planı, www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf. (07.10.2021).
- Shan, J. and Jianhong, Q. (2006). Does Financial Development 'Lead' Economic Growth? The Case of China, *Annals of Economics and Finance*, 7/1, 197.
- Tabash, M. I. and Dhankar, R. S. (2014). Islamic Banking and Economic Growth: An Empirical Evidence from Qatar", *Journal of Applied Economics and Business*, 2/1, 51-67.
- Tajgardoon, G., Behname M. and Noormohamadi K. (2013). "Islamic Banking and Economic Growth: Evidence From Asia", *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 9/4, 542-546.
- TKBB, (2015), *Katılım Bankaları 2015*, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları,
- TUİK (2021), Haber Bülteni, Eylül 2021, www.tuik.gov.tr
- TKBB, (2021a), *2021-2025 Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu*, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- TKBB, (2021b), *Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı*, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Toda, H. Y. ve Yamamoto, T. (1995) Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Process", *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.
- Yanpar, A. (2015). *İslami Finans*, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yıldız İ. (2017). *Faizsiz Finans Araçlarının Türkiye'deki Uygulamaları ve Mevcut Sorunlara Çözüm Önerileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Yüksel, A. (2011). "Türkiye'de KOBİ'lerin Banka Kredilerine Erişimi" Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/AycanYuksel.pdf>(07.10.2021).
- Zaim S. (2006). *İslam Ekonomisinin Temelleri ve Faizsiz Finans Sistemindeki Yeni Gelişmeler*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Zaim S. (2005). *Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı Toplum/İktisat/Siyaset*, İstanbul: İşaret Yayınları.